

(Address at Convention of R.C.A. June 20, 1990)

- a) I didn't reveal title of talk (Humility) to Convention chairman because if I did, no one would come to listen... (When I mentioned this to layman earlier this week, his reaction: "Good, Rabbis could use a talk on that...")
- b) actually, I don't intend מוסר, but עיון --not admonish but analyze, not preach but comprehend, not lecture but שיעור.
- c) I have long been fascinated by the Maimonides' theory of הדרך האמצעית which he elaborates first in his שמנה פרקים בפיה"מ and later in his דעות הל'. Recently, I have been talking and writing about the relevance of his concepts for the contemporary communal concerns that increasingly occupy our attention. This evening, I hope to continue this exploration by focusing on one of the two exceptions to the Maimonidean rule of the Middle Way, namely, גאון and כעס. For now, we shall dwell on גאון and try to understand them per se and then apply them, if possible, to our own situation.

2. Maimonides' Theory of Humility: ... The case of Moses/Aaron/Miriam: והאיש משה ענו מאוד מכל רבי לויטס איש יבנה אומר מאוד מאוד הוה שפל רוח (אבות פ"ד and later (in האדם אשר על פני האדמה שתקות אנוש רימה .

- a) is it true? Does שפלות of Moses imply that he was an ignoramus? Is Humility supposed to conflict w Truth?
- b) is it psychologically desirable? One need not applaud the efforts of 2nd-rate psychologists ... professional mission to turn people w injured psyches→accomplished narcissists ... terrorize relatives/ w new-found egos, i-o apprect tht cumulative wisdom of psych'll inquiry has yielded valid insight that i-o t function properly, one must hv strong sense of self/feelg of self-worth.: As parents, do we desire to raise our ch w feeling of extreme lowliness/crushing inferiority/exceedingly weak self-image?
- c) what of גמ' מגילה דף ל"א ע"א, כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו ?
- d) How can Maimonides explain the apparent absurdity of גמ' סוף סוטה: משמת רבי בטלה ענוה, א"ל ר' יוסף לתנא ? לא תיתני ענוה דאיכא אנא
4. Permit me to present an alternate view to that of Maimonides (based on conversation w my late, dear friend, Wm Frank (ע"ה) on the difference between שפלות and ענוה. Thus? ענוה is not merely the middle way between the extremes of שפלות and גאווה, but something entirely different, a quality that speaks not of self-definition-and self-worth, which are the stuff of the שפלות-גאווה axis, but rather of

his own defense. It is best to translate the terms into English to get the flavor of the distinction between them: שפלות is *humility*, and ענוה is *meekness*... Another way of putting it: שפלות is לעצמו בין אדם לחברו and ענוה is בין אדם לחברו...

According to this analysis, ענוה or meekness not only does not presuppose the kind of weak self-image implied by שפלות, it demands a strong and realistic sense of self—something midway between שפלות and גאווה. Thus, Moses could not have contained himself in the face of his siblings' criticisms in this most exemplary demonstration of ענוה had he not possessed a healthy self-image. A שפל רוח probably could not have contained himself...

5. **Thus**, according to this alternate view of שפלות וענוה we have satisfactorily answered our “4 Qs” on רמב”ם.

- a) is true, real... no conflict between ענוה and אמת.
- b) is psychologically healthy
- c) האמת איכא אנא makes sense ...one's self-characterization as meek is not an absurdity, as would be one's self-defin'n as humble.
- d) God's ענוה similarly makes good sense, esp in context...

6. Q: can't so easily disagree w רמב”ם w-o sources. Any? Certainly!

IBN EZRA—שלא ביקש גכדולה על אחיו

RAMBAN: compltly diff't interp—agrees w our altern'tv def'n: כי הוא לא יענה על ריב בעבור לעולם אף אם ידע... שכבש משה על הדבר יזכיר ענוותנותו שסבל ולא ענש והשם קנא לו

RASHI--defines ענו as שפל וסבלן

7. Earlier sources: Tannaitic—רבי מאיר.

While Maimonides has proof text in רבי לויטס איש יבנה in same chapter (4) of אבות, we read a different opinion, that of רבי מאיר, which yields a view identical to that we ascribed to Ramban rather than רמב”ם. That reads: והוי שפל רוח בפני גאווה, i.e., one should appear as שפל before or in relation to other people. Thus, there must be no גאווה, but neither must there be self-denigration. R. Meir's formula yields ענוה.

8. LATER SOURCES—either w רמב”ם or רמב”ן. Gen'l Musar=mr austere Maimonidean view—expected of didactic outlook. But in Has lit-greatr symphy Ramban view. Reason: Js then already felt inferior/abandons/lowly/inadqt. Then, moral task Lp=enrg, lift sprts, grtr self-esteem.

Thus, a later Zaddik, R. Zadok—ambivalnc on גאווה (in גאווה—צדקת הצדיק רמ”ו) → both evil and holiness: ובאמת א”א להגיע לשום מדרגה דקדושה רק ע”י הגיאות שיתגאה לבו לומר שגם בו ידבר ה' --אותו גיאות נעשה מרכבה לקדושה והוא מלבושי גיאות דהש”י שנא' ה' מלך גיאות לבש וגו', וכן האדם הדבק במדותיו צריך להיות הלבוש דגיאות, ובפנימיות מכיר שפלותו רק מ”מ הלבוש יהיה כן

So, pride=both good and evil. While in his heart man must be humble, his pride must be used, not crushed.. This view articulates mr readily w רבי לויטס ורמב”ם than רבי מאיר ורמב”ן

9. I-o better t undsrtn'd this view of ענוה as meekness, must turn again to persnlty Moses—paradigm of ענוה:

In Korah rebellion—all sorts charges vs Moses—even חשדוהו באשת איש...His reaction: וישמע משה If had he been man of שפלות (as רמב”ם would hv it), would hv fail'd t react not only to persnl calumny, but to rebellion itself. Would nt hv risked havng his assertion of lp mistaken for pride and personal self-interest. Only if we see Moses as an ענוה as Ramban describes him, i.e., a moderate in self-image and meek towards others, could he have kept his peace at the personal assault and yet exercised authority assertively at the national challenge. That is why, despite his refusal to offer a defense of his own person, he does not hesitate to upbraid the rebels: בוקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו...Such courageous leadership is not characteristic of a man who has virtually no ego structure. Moses was the meekest man in the world--but he was not a wimp!

10. Before concluding this theoretical analysis of שפלות, ענוה and גאווה, let me add that the רמב”ם's theory of

humility as an exception to the rule of the Middle Way is not critical to his whole conception. In other words, if we substitute the Ramban's view for that of the רמב"ם, the latter's general philosophy of character still holds. Hence, it is possible to maintain the fundamental Maimonidean approach to the Middle Way and yet opt for an alternative way to his view of ענוה. For the reasons adumbrated earlier, that is the position that I believe ought seriously be considered, because it accords with both the insights of modern psychology and has respectable precedent in our agadic and exegetical sources.

11. In the past couple of years I have been attempting to apply the Maimonidean model to contemporary matters. In talks to the R.C.A., the Rabbinic Alumni, the Educators Council, and forums overseas, as well as in Tradition, I have attempted to demonstrate that Maimonides' Middle Way, which he calls the דרך ה',

applies not only to individual character but to collective character and therefore to the nature of communal policy. I have suggested that the רמב"ם's thought yields what I call "Moderationism," that is, moderation as a policy and not only as an attribute of personality. I believe that, likewise, we can endeavor to extrapolate from the Ramban's view of ענוה (located within the nexus of the Maimonidean theory of דעות) to contemporary matters. Whether this will elicit your consent as a proper extrapolation or whether you will dismiss it as mere דרוש depends on whether or not you will agree with my conclusions...

12. ענוה, according to both positions remains a prerequisite for communal as well as individual moral health and proper character. At the very least, both sides to this argument will agree, גאווה towards others is repugnant.

In communal terms, this means that we must reject every form of triumphalism, even when we are "riding high"... Orthodoxy today is on the rise, but it cannot be so certain of its future that it can afford to crow about its final victory and assume that such triumph proves the rightness of our cause. Moreover, such attitude betrays the kind of collective גאווה that is no more attractive for a community than it is for an individual.

At the same time, according to R. Meir and Ramban, ענוה does not lead to the extreme of שפלות, and in communal terms no less than in the case of individual humans, that means that we must also abjure the weakness of defeatism!

For us who share the same *Weltanschauung* ענוה requires of us that we undertake a psychologically mature acceptance of realities, including our own sometimes vexatious predicament, and without either the extreme of שפלות or גאווה, proceed with the determination to succeed.

In all these cases, a שפלות-type defeatism will prove self-fulfilling. If such שפלות will be our approach, the rest of the Mishnah will follow: שתקוּת אנוש רימה.

13. The way of ענוה, as opposed to both שפלות and גאווה, ought thus to express itself in our collective response to criticism of our fundamental policies. Excessive pride would lead us to disdain such criticism and dismiss it. Extreme humility would condemn us either to cower and submit with nothing more than a whimper or, as so often happens, to react unthinkingly, emotionally, and belligerently. Neither of these is the way of dignity, the way of דרך ה'. Communal or organizational ענוה calls for us to confront criticism with meekness, and that means not to become overly excited when our motives are impugned or we are otherwise insulted; not to disparage the critic or dismiss his complaint without reflection; not to be intimidated into either submission or compromise of our principles or policies. It means thoughtful consideration and, when we feel we are right, firm and fearless but polite advocacy of our positions in the proper forums.

By and large, this has been our approach, but we sometimes slip in one direction or another and have to remind ourselves of the virtue of ענוה on the larger scene.

Humility: Is It Good for the Jews?

- בראשית פ"ח - נִיעַן אֲבָרְהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאֵלְתִּי לְדָבָר אֶל אֲדָ-נִי וְאֵנֹכִי עוֹפֵר וְנֹאפֵר
- במדבר פרק יב, פס' א-ג--וַתִּדְבֹּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁהָ עַל אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכַּשִּׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כַּשִּׁית לָקַח: וַיֹּאמְרוּ הֲרֹק אַךְ בְּמִשְׁהָ דָּבָר ה' הֲלֹא גַם בְּנוֹ דָּבָר נִישְׁמָע ה': וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנָו מֵאֵד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה
- במדבר פרק כז, פס' א-ג--וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צִלְפָּחָד בְּנוֹ חֹפְר בֶּן גִּלְעָד בֶּן מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מִחֵלָה נָעִה וּמִחֵלָה וּמִחֵלָה וּמִחֵלָה: וַתַּעֲמִדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנֵי אֱלֹהֵי הַכְּהֵן וּלְפָנֵי הַנָּשִׂאִים וְכָל הָעֵדָה פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר: אֲבִינוּ מֵת בְּמִדְבָּר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעֲדִים עַל ה' בְּעֵדֹת קֶרֶח כִּי בָחֲסָאוּ מֵת וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ
- דברים פרק א', פס' טז-יח--וְאֶצְנָה אֶת שְׁפָטֶיכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר שָׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפָטִיתִם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אֲחִיו וּבֵין גֵּר: לֹא תִכְיֹרוּ פָנִים בְּמִשְׁפָּט כְּקֶשֶׁן כְּגִדֹל תִּשְׁמַעוּן לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹקִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו: וְאֶצְנָה אֶתְכֶם בְּעֵת הַהוּא אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:
- משנה אבות פ"ד מ"ד--רבי לויסס איש יבנה אומר מאד מאד שפל רוח שתקות אנוש רמה
- משנה אבות פ"ד מ"י--רבי מאיר אומר ... והוי שפל רוח בפני כל אדם
- משנה סוטה דף מ"ט ע"א--משמת רבי בטל ענוה ויראת חסא.
- גמרא סנהדרין דף ח' ע"א--והדבר אשר יקשה מכם [תקריבון אלי], אמר רבי חנינא... על דבר זה נענש משה [שנתעלמה ממנו הלכה], שנאמר (במדבר כ"ז) ויקרב משה את משפטן לפני ה'.
- גמרא סוף מס' סוטה--משמת רבי בטלה ענוה ויראת חסא. אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה, דאיכא אנא. אמר ליה רב נחמן לתנא: לא תיתני יראת חסא, דאיכא אנא.
- גמרא יבמות דף מ"ט ע"ב--כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה: רש"י: נסתכלו באספקלריא שאין מאירה - וכסבורים לראות ולא ראו ומשה נסתכל באספקלריא המאירה וידע שלא ראהו בפניו.
- גמרא מגילה דף ל"א ע"א--אמר רבי יוחנן: כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקדוש ברוך הוא אתה מוצא ענוותנותו. דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתוב בתורה, (דברים י') כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים, וכתוב בתורה עשה משפט יתום ואלמנה. שנוי בנביאים, " (ישעיהו נ"ז) כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש וגו', וכתוב בתורה ואת דכא ושפל רוח. משולש בכתובים, דכתיב (תהלים ס"ח) סלו לרכב בערבות ביה שמו, וכתוב בתורה אבי יתומים ודין אלמנות
- גמרא גיטין דף נ"ו ע"א--אמר (קמצא): הואיל והווי יתבי רבנן ולא מחו ביה, ש"מ קא ניחא להו, איזיל איכול בהו קורצא בי מלכא. אזל אמר ליה לקיסר: מרדו בך יהודאי... סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות, אמר להו רבי זכריה בן אבוקולס, יאמרו: בעלי מומין קריבין לגבי מזבח! סבור למיקטליה, דלא ליזיל ולימא, אמר להו רבי זכריה, יאמרו: מסיל מוס בקדשים יהרגו! אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבוקולס, החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו.
- רמב"ם הל' דעות פ"א ה"ה--ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד, כיצד מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות, ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה
- רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג--יש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד, ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד, ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח
- רמב"ן עה"ת, שם--וטעם והאיש משה ענו מאד. להגיד כי השם קנא לו בעבור ענוותנותו, כי הוא לא יענה על ריב לעולם אף אם ידע. ור"א מפרש ואמר כי הוא לא היה מבקש גדולה על שום אדם, ולא יתגאה במעלתו כלל אף כי על אחיו, והם חוטאים שמדברים עליו חנם. אבל בספרי (בהעלתך ק) רבי נתן אומר אף בפניו של משה דברו בו שנאמר וישמע ה' והאיש משה עניו מאד, אלא שכבש משה על הדבר. יזכיר ענוותנותו שסבל ולא נעם, והשם קנא לו:
- רש"י, שם--ענו. שפל וסבלן:
- הגר"ח מוולוז'ין (בספר רוח חיים על אבות)--כי כל ענוה הוא שלא יחזיק את עצמו שבא למדת ענוה, כי אם יחשוב זה, שהוא גדול אך שהוא מקיים מצות ענוה, כבר יצא מגדר ענוה
- הבעש"ט (צוואת הריב"ש)--אפשר מתוך לשמה יבא שלא לשמה